

על ישראל גאוותו

הרב חיים מצגר

אחיסמך, לוד

ברכת משה איש האלוקים לישראל פותחת בתיאור הופעת ה' בעולם:

ויאמר

ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הזפייע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו
[אש דת] (אשדת) למו: (לג, ב)

תיאור זה חוזר מספר פעמים בדברי הנביאים ובכתבי הקודש.
בשירת דבורה:

ה' בצאתך משעיר בצעדתך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נטפו גם עבים נטפו
מים: הרים נזלו מפני ה' זה סיני מפני ה' א-להי ישראל: (שופטים ה, ד – ה)

בלמנצח לדוד, מזמור שיר:

א-להים בצאתך לפני עמך בצעדתך בשימוץ סלה: ארץ רעשה אף שמים נטפו מפני
א-להים זה סיני מפני א-להים א-להי ישראל: ... הר א-להים הר בשן הר גבנגים
הר בשן: למה תרצדון הרים גבנגים החר חמד א-להים לשבתו אף ה' ישכן לנצח:
רכב א-להים רבתיים אלפי שגאן א-דני במ סיני בקדש: עליה למרום שביה שבי
לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכן י-ה א-להים: (תהלים סח, ח – יט)¹

ובתפילה לחבקוק:

א-לוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן סלה פסה שמים הודו ותהלתו מלאה
הארץ: (חבקוק ג)

¹ הקדמתי את הציטוט מתהלים לציטוט מחבקוק, שלא כסדר הספרים. היות שבסדר הדורות דוד קדם לחבקוק, והיות שמזמורו של דוד ממשיך באופן ישיר את שירתה של דבורה, כדלקמן.

התיאור בשירת דבורה מיוסד על תיאורו של משה באזכור הופעת ה' מסיני ושעיר [ואדום].

התיאור במזמורו של דוד מיוסד על תיאורו של משה, סיני ורכבות קודש² – "רכב אלוקים רבותים... סיני בקודש"³.

התיאור במזמורו של דוד אף מצטט כמעט מילה במילה את תיאורה של דבורה "ה' בצאתך... בצעריך... ארץ רעשה... שמים נטפו... מפני ה', זה סיני מפני ה' אלוקי ישראל", בחילוף שמות הוי"ה – אלוקים. גם בהמשכם של השירה והמזמור ניכר קשר לשוני הדוק ביניהם, כמפורט בהערה⁴.

התיאור בתפילת חבקוק מיוסד על תיאורו של משה בדימוי "ה' מסיני בא" – "א-לוה מתימן יבוא", ובביאת-הופעת ה' מהר פארן [וקודש]⁵.

² רבבות הקודש מזוכרים אף בנבואת זכריה המעודדת.

³ וציטוט נוסף מתורת משה, בפתחת המזמור. קום א-להים יפוצו אויביו ויגסו משנאיו מפניו (תהלים סח ב), ציטוט מדבר משה בנסוע הארון: קומה ה' יפצו אויביו ויגסו משנאיו מפניו (במדבר י לה).

שמה גם דבר משה בנוח הארון שובה ה' רבבות אלפי ישראל (שם לו), מהדהד במזמורו של דוד: רכב א-להים רבתיים אלפי שנאן (תהלים סח יח).

⁴ במונחים ובביטויים הבאים:

- אנכי אשירה וזמור לה' א-להי ישראל (שופטים ה ג) – שירו לא-להים זמרו שמו (תהלים סח ה); ממלכות הארץ שירו לא-להים זמרו א-דני סלה (שם לג).
- קום ברוך ושב שביך (שופטים ה יב) – עליה למרום שבת שבי (תהלים סח יד).
- למה לשבת בין המושפטים (שופטים ה טז) – אם תשכבון בין שפטים (תהלים סח יד). [מקור הביטוי בברכת יעקב ליששכר, בראשית מט יד. וראה מה שכתבנו על הקבלות אלו בחוברת 'נבואות האבות' מאמר ט והערה 81 שם].
- זבלון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה (שופטים ה יח) – שם בנימין צעיר רום שרי והודה ורמתם שרי זבלון שרי נפתלי (תהלים סח כח).
- הלא ימצאו יחלקו שלל (שופטים ה ל) – ונתת בית תחלק שלל (תהלים סח יג).

ובפרט ברכת ה', שגם מופיעה בהדגשה בפתחת השירה ובחתימת המזמור:

בפרע פרעות ישראל בהתנדב עם ברכו ה' (שופטים ה ב); לבי לחוקי ישראל המתנדבים בעם ברכו ה' (שם ט) – ברוך א-דני יום יעמס לנו (תהלים סח כ); במקלות ברכו א-להים א-דני ממקור ישראל (שם כז); ברוך א-להים (שם לו).

⁵ ועל פי דברי הרמב"ן ש'חובב עמים' הינו מלשון 'חביון עזרו', יש לפנינו הקבלה נוספת: אף "חבב" עמים קל קדשיו "בגדך" (דברים לג ג) – ונגה פאור תהיה קרנים "מירד" לו נשם "חביון" עזה (חבקוק ג ד). בהמשך המאמר נקביל גם את המשך הפסוק בדברים 'זהם תוכו לרגלך'.

כך שניכר ציר של משה–דבורה–דוד, וציר של משה–חבקוק. ולא ניכר קשר בין תפילת חבקוק לשירת דבורה ולמזמורו של דוד בפסוקים שציטטנו עד כה.⁶ נעבור כעת לחתימת הפרקים. משה חותם את ברכתו:

אין כֹּא־ל יִשְׂרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֹךָ וּבְגִאוֹתוֹ שְׁחָקִים: מַעֲנֶה אֱ-לֹהֵי קִדְּם וּמִתַּחַת זְרֵעַת עוֹלָם וַיִּגְרֹשׁ מִפְּנֵיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשָּׁמַד: וַיִּשְׁפֹּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף שָׁמְיוֹ יַעֲרֹפוּ טָל: אֲשֶׁרִיךְ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹד עִם נוֹשַׁע בַּה' מִגַּן עֶזְרֹךָ וְאֲשֶׁר חָרַב גִּאוֹתֶיךָ וַיִּכְחָשׁוּ אֵיבֵיךָ לְךָ וְאַתָּה עַל בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ: (דברים לג, כו – כט)

ומכאן לקוחות חתימותיהם של דוד וחבקוק. דוד חותם את מזמורו:

מִמְלֹכוֹת הָאָרֶץ שִׁירוּ לֹא-לֵהִים זָמְרוּ אֶ-דְּנֵי סֶלָה: "לְרֹכֵב בְּשָׁמַי שָׁמַי קִדְּם" הֵן יִתְּנוּ בְּקוֹלוֹ קוֹל עוֹז: תִּגְנוּ עוֹז לֹא-לֵהִים עַל יִשְׂרָאֵל "גִּאוֹתוֹ, וְעוֹז בְּשָׁחֲקִים": נוֹרָא אֶ-לֵהִים מִמְקִדְשֶׁיךָ אֶ-ל יִשְׂרָאֵל "הוּא נִתַּן עוֹז וְתַעֲצֹמוֹת לְעַם" בְּרוּךְ אֱ-לֹהִים: (תהלים סח, לג – לו)

בהקבלה לברכת משה "רוכב שמים בעזרך, ובגאותו שחקים", "עם נושע בה", מגן עזרך ואשר חרב גאותך".

⁶ ונבואה נוספת שמרמזת – באופן פחות מפורש – לברכת משה:

וְכֹא ה' אֱ-לֹהֵי כָל קְדוֹשִׁים עִמָּךְ... וְהִיָּה לְעַת עֲרֹב יְהִיָּה אוֹר... וְהִיָּה ה' לְמִלְךָ עַל כָּל הָאָרֶץ... (זכריה יד, ה – ט)

בהקבלה לברכת משה:

ה'... כֹּא וְנִרְחַח... וְאַתָּה מְרַכֵּבֵת קִדְּשׁ, מִימֵינוּ (אשדת) אֲשֶׁר דָּת לָמוֹ... כָּל קְדוֹשֵׁי בְּיָדְךָ... וְהִיָּה בִישְׂרוֹן מְלִיךְ... (דברים לג, ב – ה)

וחבקוק חותם את תפילתו:

וְאָנִי בַּה' אֶעֱלֹזָה אֲגִילָה "בַּא־לֵהִי יִשְׁעִי": "ה' אֶ-דָּנִי חִילִי" וַיִּשֶׁם רַגְלִי כְּאֵילֹת
"וְעַל בְּמוֹתַי יִדְרֹכֵנִי" לְמַנְצָח בְּגִינֹתַי:
(חבקוק ג, יח – יט)

בהקבלה לברכת משה "אשריך ישראל מי כמוך, עם נושע בה", מגן עזרך ואשר חרב
גאותך... ואתה על במותימו תדרוך".

כך שמבנה דומה למזמור דוד ולתפילת חבקוק – פתיחה וחתימה שמיוסדות על
פתיחתו וחתימתו של משה בברכתו.

עיון נוסף בברכה, בשירה, בתפילה ובמזמור, יגלה קשר הדוק ביניהם. במונחי יסוד
החוזרים בחלקם או בכלם.

התגלות ה' בהליכותיו וצעדי רגליו [כביכול]:

משה – כָּל קִדְשָׁיו בְּיָדָךְ וְהֵם תִּכּוּ לְרַגְלֶךָ... (דברים לג ג)
דבורה – ה' בְּצִאתְךָ מִשְׁעֵיר בְּצַעֲדְךָ מִשְׁדֵּה אָדָם (שופטים ה ד)
דוד – אֶ-לֵהִים בְּצִאתְךָ לְפָנַי עֲמָדָה בְּצַעֲדְךָ בִישִׁימוֹן סֵלָה (תהלים סח ח); רְאוּ
הַלִּיכוֹתֶיךָ אֶ-לֵהִים הַלִּיכוֹת אֶ-לֵי מַלְכֵי בְקִדְשׁ (שם כה)
חבקוק – לְפָנָיו יִלָּךְ דְּבַר וַיֵּצֵא רֶשֶׁף לְרַגְלָיו (חבקוק ג ה); הַלִּיכוֹת עוֹלָם לוֹ (שם
ו); בְּזַעַם תִּצְעַד אֶרֶץ בְּאֵף תִּדְוֹשׁ גּוֹיִם (שם יב); דְּרָכְתָּ בְּיָם סוּסִיד (שם טו)⁷

רעידת שמים, ארץ והרים, בעת הופעת ה':

דבורה – אֶרֶץ רָעָשָׁה גַם שָׁמַיִם נְטָפוּ גַם עֵבַיִם נְטָפוּ מִיָּם: הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי ה'
(שופטים ה, ד – ה)

דוד – אֶרֶץ רָעָשָׁה אֵף שָׁמַיִם נְטָפוּ מִפְּנֵי אֶ-לֵהִים... גִּשְׁם נְדָבוֹת תִּנְיָף אֶ-לֵהִים...
(תהלים סח, ט – י)

חבקוק – רְאוּדָה יְחִילוּ הָרִים וְרָם מִיָּם עֲבָר נִתֵּן תְּהוֹם קוֹלוֹ... (חבקוק ג י, ושאר
התפילה)

מרכבות ה' לישועת ישראל:

⁷ דריכת ה' מאפשרת את דריכת ישראל: וַיִּשֶׁם רַגְלִי כְּאֵילֹת וְעַל בְּמוֹתַי יִדְרֹכֵנִי (חבקוק ג יט).

משה – רכב שמים בענןך (דברים לג כו)⁸
דוד – סלו לרכב בערבות... אבי יתומים ודין אלמנות (תהלים סח, ה – ו); רכב
א-להים רבתיים אלפי שנאן... הא-ל ישועתנו סלה (שם, יח – כ); לרכב בשמי
שמי קדם הן יתן בקולו קול עז (שם לד)
חבקוק – כי תרכב על סוסיה מרכבתיך ישועה (חבקוק ג ח); דרכת ביס סוסיה
(שם טו)⁹

ישועת ה' לישראל:

משה – עם נושע בה' (דברים לג כט)
דוד – ברוך א-דני יום יום יעמס לנו הא-ל ישועתנו סלה: הא-ל לנו א-ל
למושעות... (תהלים סח, כ – כא)
חבקוק – מרכבתיך ישועה (חבקוק ג ח); יצאת לישע עמך לישע את משיחך
(שם ג יח); אגילה בא-להי ישעי (חבקוק ג יח)

עוז ה' לעוז לישראל:

דבורה – תדרכי נפשי עז (שופטים ה כא)
דוד – צנה א-להיך עז עוזה א-להים זו פעלת לנו (תהלים סח כט); לרכב בשמי
שמי קדם הן יתן בקולו קול עז: תנו עז לא-להים על ישראל גאותו ועוזו בשחקים:
נורא א-להים ממקדשיך אל ישראל הוא נתן עז ותעצמות לעם... (שם לד – לו)
חבקוק – ונגה כאור תהיה... ושם חביון עזה (חבקוק ג ד)

⁸ ואפשר שברכת משה מתפרשת בשירת דבורה: מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיקרא (שופטים ה כ).

⁹ הפסוקים מתארים את קריעת ים סוף, כך שסוסי ה', כביכול, הינם לנצח את סוסי המצרים. ובהקשר של תפילת חבקוק, סוסי ה', כביכול, הינם לנצח את סוסי בבל, שאימתם מתוארת בתחילת ספר חבקוק: וקלו מנמרים סוסיו וחדו מנאבי ערב ופשו פרשיו ופרשיו מרחוק יבאו יצפו כנשור חש לאכול (חבקוק א ח).

גם נס נחל קישון – מושא שירת דבורה – מקביל לקריעת ים סוף, כנודע בדברי חז"ל, ואסמכתא לדבריהם במעט הקבלות הקיימות בין שירת דבורה לשירת הים. ודבורה בשירתה מתארת את ניצחון ה' על סוסי הכנענים ומרכבותיהם: אָז הִלְמוּ עֲקָבִי סוּס מִדְּהַרְוֹת דְּהַרְוֹת אֲבִירָיו (שופטים ה כב). ואגב, אפשר גם שהכנענים רוכבי הסוסים מופיעים כניגוד לישראל רכבי אהנת צחרות (שופטים י).

מחיצת האויב, ובפרט ראשו של האויב, מוזכרת בפי כולם:

משה – מַחֲצָה מִתְּנַיִם קָמְיוּ וּמִשְׁנָאֵיו מִן יְקוּמוֹן (דברים לג יא)
דבורה – וְהִלָּמָה סִירָא מְחָקָה רֵאשׁוּ וּמְחָצָה וְחִלָּפָה רִקְתוּ (שופטים ה כו)
דוד – אֵךְ אֶל־לֵהִים יִמְחֵץ רֵאשׁ אֵיבָיו קִדְקֵד שְׁעָר מִתְּהִלָּךְ בְּאֶשְׁמִי... לְמַעַן תִּמְחֵץ
רְגֵלְךָ בְּדָם... (תהלים סח, כב – כד)
חבקוק – מְחָצֶתָ רֵאשׁ מִבֵּית רְשָׁע עֲרוֹת יִסוּד עַד צִנּוֹר סֵלָה: נִקְבַּת בְּמִטְוִי רֵאשׁ
(פרזו) פְּרִזְיוֹ... (חבקוק ג, יג – יד)

הכנעת אויבי ישראל, אויבי ה':

משה – וַיִּגְרַשׁ מִפְּנֵיךָ אוֹיֵב (דברים לג כז); וַיִּכְחָשׁוּ אֵיבֶיךָ לָךְ (שם כט)
דבורה – כִּן יֵאבְדוּ כָל אוֹיְבֶיךָ ה' (שופטים ה לא)
דוד – יָקוּם אֶל־לֵהִים יִפּוּצוּ אוֹיְבָיו (תהלים סח ב); אֵךְ אֶל־לֵהִים יִמְחֵץ רֵאשׁ אֵיבָיו
(שם כב); לְשׁוֹן כְּלָבֶיךָ מֵאֵיבִים מְנָהוּ (שם כד)

אבדן הרשעים לעומת הצלחת הצדיקים:

דבורה – כִּן יֵאבְדוּ כָל אוֹיְבֶיךָ ה', וְאֵהָבִיו בְּצִאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ (שופטים ה לא)
דוד – יֵאבְדוּ רְשָׁעִים מִפְּנֵי אֶל־לֵהִים: וְצַדִּיקִים יִשְׁמְחוּ: יַעֲלֶצוּ לִפְנֵי אֶל־לֵהִים וַיִּשְׁיִשׂוּ
בְּשִׂמְחָה (תהלים סח, ג – ד)

מובן כי ניתן למצוא מילים ומונחים נוספים הזדהים בין הפרקים הנזכרים, לפחות כפי שניתן למצוא בכל השוואת פרקים אקראית. והיות שהפרקים הנזכרים מקושרים זה לזה במערכת הקבלות ברורה, ליקטתי גם הקבלות שאינן מוכחות כשלעצמן, שמא בכל זאת יש בהן ממש, והינן מובאות כאן בהערה¹⁰.

¹⁰ ומראש הַרְרִי קָדָם וּמִמְגֵד גְּבֻעוֹת עוֹלָם (דברים לג טו) – וַיִּתְפַּצְצוּ הַרְרִי עַד שָׁחוּ גְבֻעוֹת עוֹלָם (חבקוק ג ו). | צִדְקַת ה' עֲשָׂה (דברים לג כ) – שָׁם יִתְנוּ צְדָקוֹת ה' צִדְקַת פְּרוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל (שופטים ה יא). | כִּי שָׁם חִלַּקְתָּ מַחֲקֵם סִפּוֹן (דברים לג כא) – לְכִי לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל (שופטים ה ט); מִנִּי מְכִיר יִרְדּוּ מַחֲקָקִים (שם יד) [וראה מה שהוספתי להקביל בינבואות האבות' מאמר ט]. | אֵךְ שְׁמִי עֲרַפּוּ טַל (דברים לג כח) – אֵךְ שְׁמִים נָטְפוּ (תהלים סח ט). | וְאַתָּה עַל בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ (דברים לג כט); וְעַל בְּמוֹתֵי יִדְרַכְנִי (חבקוק ג י) – נַחַל קִישׁוֹן גִּרְפָּם... תִּדְרַכִּי נַפְשִׁי עַז (שופטים ה כא). | מִדְּהֲרוֹת דְּהֲרוֹת אֲבִירָיו

סיכומם ומשמעם של דברים כך הוא. הופעת ה' בעולמו בצאתו לפני עמו, רוכב שמים במרכבות ישועה, ארץ תרעש והרים ירצדון, רשעים ימחצון וצדיקים יעלצון, א-לוהי קדם א-ל ישורון, עוזו עוזם, גאותו גאותם.

(שופטים ה כב) – עֲדַת אֲבִירִים בְּעִגְלֵי עַמִּים (תהלים סח לא). | בֵּין רִגְלֶיהָ כָּרַע נָפֶל שָׁכַב בֵּין רִגְלֶיהָ
כָּרַע נָפֶל (שופטים ה כז) – לְמַעַן תִּמְחֹץ רִגְלֶךָ בְּדָם (תהלים סח כד). | שִׁבְעוֹת מַטּוֹת אִמְרֵי סֵלָה (חבקוק
ג ט) – אֶ-דָּנִי יִתֵּן אִמְרֵי הַמְּבֹשְׁרוֹת צָבָא רַב (תהלים סח יב). | וְאָנֹכִי בַּה' אֶעֱלֹזָה (חבקוק ג יח) – וְעָלוּ
לְפָנָיו (תהלים סח ה).